

✓ 108/17 ✓

Raghava Pandavi Kavya

राघवपांडवीकाव्य

108/17

2143

रा.घ.

१

दी

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥ ॥ अविप्रमत्त ॥ ॥ आधिष्ठानां मुत्तरजः पुंजपिंजरसूत्रये ॥ इच्छाधीनज
गत्सृष्टिकर्मणो ब्रह्माणे नमः ॥ १ ॥ पुनानुवः सारस्य विना सशिशुकः सुकः ॥ तलां सुसयमा
लिक्यपंजरंतरा गोचरः ॥ २ ॥ ब्रह्माण्डमंडपच्छदपद्मकुट्टिलदीर्घिका ॥ जायतां जगतः शांत्यै शंभ
वीशक्तिरेकजा ॥ ३ ॥ श्रीलतालिंगितांगस्य विशुकल्यडमस्य वः ॥ अवतामहाशाखाः पुष्पत्रुफल
मीक्षितं ॥ ४ ॥ कांतिश्रीकंठकंठस्य जयत्यालिंगानोत्सुका ॥ कंधारुदेवर्कलिंदीमौलिमंदाकितीर्थ
या ॥ ५ ॥ सनः करोतु विघ्नानां वारणां वारणानन ॥ मदधाराभिरारब्धभोगावलिरिवानिभिः ॥ ६ ॥ जगत्प्र
तीपपोर्वशोसूर्यवर्द्धसोरपि ॥ यपोरुदीपितो वाग्विभो वंदे कविपुंगवौ ॥ ७ ॥ अन्यो विधाता वा लीके
रादिकाद्यं कंठकु ॥ रघुनाथकयागंगानपापताजगच्चयी ॥ ८ ॥ द्वैपायनोमरो ब्रह्मा तत्सृष्टिर्भारतार्ता

वि
रत्न
१

वः सूक्तयो दिव्यरत्नानि त्रैलोक्यं तैरलंकृतं ॥ ९ ॥ निश्रेयसो ब्रह्मलोकस्य वा देव्याः कार्णिकं
उले ॥ धर्मद्वयममहासूत्रं वाल्मीकिव्यासयोः कृती ॥ १० ॥ भारतादिपुराणानि श्रीरामचरितानि
च ॥ त्रिसंध्यं सवर्णोद्येषसर्वसाधारणो मत्तः ॥ ११ ॥ पुराणरामायणभारतादिस्त्रीरामनिसंज्ञित
भक्तिवर्तुः ॥ पुरातनैर्पांडुदेवकवीरैः साभारतीकामडघासमास्त ॥ १२ ॥ अस्त्रिकादेवसंतानक
नवांकुरः ॥ कामदेवः क्षमादेवकामधेनुर्जनेश्वरः ॥ १३ ॥ कामः पुरातनो येन नूतनेनाभिभूते
भार्गवो राघवो वीरामो रामो रामेण संगारे ॥ १४ ॥ द्वयः कीर्तयश्चैव यदीयाः कार्णमागीगाः ॥ कांताभ्यश्च
कविभ्यश्च कामदेवस्य दर्शनं ॥ १५ ॥ दधानो विधुर्विद्यावेशारयं किरीटवत् ॥ अंगनायांगव
नीनायः स्वयंपातिलक्ष्मणा ॥ १६ ॥ यद्यशोरजहंसं स्पृष्ट्वा उपंजरायते ॥ यासस्त्रीरायते वास्पु

संतान

रा.पां.
२

स्माक्षीरवारिधिः॥१७॥ श्रीविद्याशोभिनोपस्य श्रीसुंतादियतीमिदा॥ धारापतिरसावासीद
यंतावद्धरापतिः॥१८॥ धर्मार्थकामात्रभजतापयावदनुबंधिनः॥ अंबंधायेननीपंतेसजना
वचासराः॥१९॥ दृष्टाधंसदक्षेणप्रापसेतुप्रवर्तिता॥ रामेणोवक्तृतंयेनजनस्थानमकंठकम्
२०॥ भूरिक्षमाभारभृताविजयार्जितसंपदा॥ भूमेरुतवातशिल्पेनयक्तल्योधर्मजन्मना॥२१॥ य
थासर्वेषुदेवेषु कामदेवो जगत्प्रियः॥ तथासर्वेषुदेवेषु कामदेवो जगत्प्रियः॥२२॥ आदिपंचवा
यो जगत्प्रियः पतेर्जन्मनामृतं भित्तु श्रीस्तत्साम्पसोमवंशः॥ अयत्ति सुरभितः पाण्डवानां पशोभिः॥ ध
त्ते तत्साम्पस्य स्मरहरा धराणि शोभनो यद्ववायो यस्यालंकारभावं भजति धूर्तधियां कामदः काम
देवः॥२३॥ केचिद्दानेषु धीराः समुत्पुविपुनः केचिदच्युदयायां कर्णाद्याः पार्थसुख्यावचरप

सं
वी

स्था

राम
२

निखरः पूर्वमास नृपगोष ॥ तेषां तेषां च तेषां पिव हतिधुरं सां प्रतंता वदस्मा मेकः श्रीकाम
नामा जलनिधिलहरी प्राधरायां धरायं ॥ २४ ॥ आनेता मध्यदेशात् प्रवचनविदुषां सोमपां ब्राह्म
णांनामा गेहामर्त्यमूर्त्या सुरपति सदसोमं उन्नमानवत्याः ॥ जेताभ्रमेर्जयंती पुरपुरमथन श्रीपदा
भोजभृंगः सोपि द्वापश्चिनेत्रस्वकुलकुलगिरिपोतुलेभेतपोभिः ॥ २५ ॥ न्यं चत्कां चीमनोशाख
लघितमधुराः कुंतले हस्तसंत्याः फूलंत्योहारशोभां धृतकरकटकाः कांतिमद्वेदिमध्याः ॥ अं
गश्रीभंगिभाजः परिमिलदलकाः प्रोलसकामरूपा सेवंते तं मनोज्ञाः प्रतिदिनमवलम्बेण्यः
दोषाय च ॥ २६ ॥ कर्माकारं चरणयुगलं धृतदिदं तिष्ठता दंडा वृक्षधुनयुगमपि च कर्माकारं दशोभं
वायः पृथ्वीधराण विधयेत तत्समयां प्रदाधाते कीकृत्य त्रिभुवनं नृजानिर्भृताय स्य शक्तिः ॥ २७ ॥ क

रा. पां.
३

आता कामदेवः समरविजयिनां को^ग र्कामदेवः कल्याणी कामदेवः सरसकविगिरां किं
पदं कामदेवः ॥ कः सेयः कामदेवः श्रितभराण विधौ कः कृती कामदेवः प्रज्ञाता मेक एव प्रति
वचनमहो रामवत् कामदेवः ॥ १७ ॥ जित्वा शत्रून् स्वमभिविशतो धामहर्षा गुलयाभावो जेदा
हलितगतपो लोलमायायतास्यः ॥ शान्तप्रेतवच्छफरकार्णिकसंभवे भौर्न जागैः सीमंति न्यो वि
दधति दृढं यस्मिन् धजेत् ॥ १८ ॥ घोषावेशो विषधरः केशमोक्षो बुगर्भः शब्दयासः शव
रशिविरंशं वरवमिचोलः पाणोः शारवाकवलनविधिर्धारां कंवदाग्रां यच्छृणां भवति भुव
ने जीव नोपायवर्गः ॥ १९ ॥ विशिष्टगीताधृतवंशदीप्तिः श्रुतिप्रतिष्ठापुस्तकार्यस्यतिः ॥ सन्मार्गं
विस्मरवती सुजातिर्यभारतश्रीर्भजते भिरामा ॥ २० ॥ छत्रवंशमसियस्य निर्मले लोकतापमपहं दुष

रो

राम
३

घते। कुञ्जनीलीभवतिर्वैरिभूतामातपत्रशतपत्रसंततिः॥३३॥ औदार्येष्टुनाथधर्मसुतपो
स्तसोदगाणां पुनः सौधातेपतिदेवताव्रतविधौ पृथ्वीसुताकलपोः॥ श्रीरामायणभारताणिविक्रते
षाख्यासरतेषु च श्रेष्ठासंप्रतिकामदेवचपतिः कौतूहलीवर्तते॥३३॥ ज्ञातं ज्ञं भयति श्रियं विश
दपत्मानंदमुदीपयत्याधनेमतिपाटवं वित्तुतेवातां समीचीनतां॥ प्रत्यक्षीकुरुतेपदार्थनिव
हं व्यातं प्रतिष्ठापयत्ययः कोचपतेर्विनोदविभवः ससूक्तिगोष्ठीरसात्॥३४॥ तस्यावदोतेः कवि
सूक्तिसूत्रैः संस्पृतनानां गारुडराशेः॥ विनोदहोतोः कविमजसूक्तिर्विधनद्वंद्वमिदं विधने॥३५॥
श्रीरामायणमाणि कंभारतस्वर्णश्रुतिं न कस्य कुरुते लोको विस्मयो स्वासिमानसं॥३६॥ प्रायः
पकराणो को न विशेषणविशेषयोः॥ परिहृत्वा कवित्तदुपमानोपमेययोः॥३७॥ कचित्पदैश्च ना

रा.पां
४

तिशोभां

नार्थैकचिद्वक्तोक्तिर्भंगिभिः॥विधास्यतेमपाकायंश्रीरामायणसारतं॥३७॥युगमं॥पदमे।
कमपिस्त्रिष्टंभक्तंभयान्परिश्रमः॥कथाद्वयैक्यनिर्वाहःकिंधराधिपतोधिकं॥३८॥श्रीमद्रा
मायणंगंगाभारतंसागरोमहान्नतसंयोजनकार्येजौकविराजभगीरथौ॥३९॥सुबंधुर्वाणभट्ट
श्रकविराजशतित्रयः॥वक्तोक्तिमार्गनिपुणाश्रवथीवियतेनवा॥४०॥रम्यांरामायणींसेषाभारती
सेवभारतीअर्द्धनारीश्वरमयीसूक्तिरैकैवशोभतां॥४१॥एकप्रचंडातपछंदरस्यपार्श्वपरस्मिन्नस्फुरदस
भासः॥अयंघुमेरोरुपावेलीलो॥कथाद्वयाश्रयमयःप्रबंधः॥४२॥मनोज्ञरामायणभारतात्म
भागीरथीसागरसन्निपाते॥संतप्रकुर्वन्वचगाहलीलामस्मिन्नघट्टेदिनिकायतीर्थे॥४३॥वि
शारितागाबिउरीवनांतांसंदर्शितेद्वर्कदिनर्दशोभां॥सृष्टिकविःसूक्तिसंपीवितव्यजापतेःकिं

ये

राम
४

नसमानयतः॥४५॥ दोषांधकारच्यवसारो नशणाम्बुजोत्तमीलननित्यदक्षा॥ संतः प्रबंधं मम
 शोधयंतु लोकं ममूखाश्च वंद्यशमेः॥४६॥ अतध्वन्याः काद्येष लसमागतयः शास्त्राहनेषु वृत्ता
 वाचां परिणतिषु मूकाः पर्युतो॥ विदधानां गोष्ठीषु कृतपरिचर्याश्च खलु ये भवेयुस्ते किं वा क
 विभट्टाति कं इति निकषात्॥४७॥ असहिरोपितहृषणापि न मूर्तिगर्भे रवधीयते मे॥ पीतो हि
 तां राड्मुखेन चांश्रीन किं सुधांता कनुधोनुषंते॥४८॥ रत्नावतं स इव भारतमंडलस्य कामं दिशो
 दशरथः स्फुटवीरलक्ष्मी॥ राजा सुमंत्रविहिताभिरतिर्वधूवपांडुर्यशोभिरभिरंजितसर्वलोकः
 ४९॥ मातुः श्रियं संदधादिंदुमत्याः स्नायुः शात्कालश्चोडपंक्तेः॥ असौ प्रजापालनदक्षभावाद्ज
 त्यचक्रे मनसः प्रमोदं॥५०॥ विचित्रवीर्यस्य दिवां तस्य पितुः स राज्यं प्रतिपद्य वाल्यो॥ पुरीमयो ध्यांष्ट

अथ कथाराजं

लंमंडि

रा.पां
५

भगे ५

तएप्रभद्रांसहस्रिशोभांसुखमधुवास ॥५१॥ वाणश्रेणिकालकार्मुकभृतातेतस्यताविद्विषः
द्वामाभारक्षपञ्चमितोरापतिंवारधनानाशिषा ॥ पूर्वादीपतिकल्पिताभयचतुर्दिकपालवर्ज
निजामाज्ञांस्थापयतात्रिलोकवलयेदीर्घमंडितं ॥५२॥ विद्विषस्यप्रतिरूपकलंराजशद्वस्यलोके
तेनात्मानंनियतविषयंकुर्वतातेजसश्च ॥ पादभ्यामःशिरसिचितःसर्वदृष्टीश्रृणोर्वाचस्पत्या
पामसुगमेधर्मभासाचतुर्लपं ॥५३॥ करग्रहात्कोशलकेकयेंद्रध्वोर्यहश्चविनमस्तुमित्रः ॥ ए
थावरोधःसमरेजितारिर्गोत्राहिमाद्रीश्रृतांसलेसे ॥५४॥ ततःप्रजानांपरिपालनेनकृतात्मकृत्यः
क्षितिपःकदाचित् ॥ प्रियासुयातोष्टगपातुरेधात्मयौवनःश्रीःप्रययौवनांतं ॥५५॥ शावाचुर्विद्व
हरिणीरसितोलपानांकोलावलीदलितवालकसेतुकाणां ॥ दंतावलोक्यथितयस्यवशस्त्रकीनां

राम
५

राजाभवद्वनधुवापुपकंठवर्ती ॥ ५६ ॥ शंकुच्या कीर्णं कुडुतनिशितशरकुन्दीद्यत्ररक्तः ज्वाघो
 प्रक्ष्वकं वीरवरवचकितद्यसमातंगधूयं ॥ खड्ग्यालूनविक्रंतुमुलकलकलपांतरं जंघ
 कुंतं भद्रवृक्षाश्च भद्रं वनधुविमृगायाकर्मतेन प्रतेने ॥ ५७ ॥ एवं सतेनानुदिनं वनेषु निशेच्य
 मानो मृगयाविहारः ॥ समीरणोत्सेक इवाश्रुनावं सत्रांगचिंतां वृपतेर्जहार ॥ ५८ ॥ सगाढबुद्धि
 समसोपकंठे विवर्तमानं गतभीरभीकं ॥ सत्वाश्रुगं मार्गाणालक्ष्य भूतमनप्रजन्मानमृषिं वका
 र ॥ ५९ ॥ तपस्विनश्च नतनोः शरेण विभिन्नमूर्तेर्जनकात्महाधेः शापं प्रतापाय निवद्धमृत्सुं
 ध्रियानुवृत्तौ कुशलोद्यवाप ॥ ६० ॥ विदुमस्पद्यसनाद्वयस्य फलं प्रलब्धं सहस्रानि वृत्तः कां
 तोपभोगेष्टपरासुखात्मानिनायकालं निरपत्युडः खी ॥ ६१ ॥ असंततेः संति कुतः सुखानीत्या।

क

राघ०

८

सौविचिंत्यप्रतिपन्नमसुः॥ समं स्रदोरैर्नियतः सुतार्थराजासुरप्रार्थनतत्परोभूतः॥ ६३॥ एत
स्मिन्नतिममयेविपक्षभीताः क्षीणवेस्रभुवमेत्यशकसुराः॥ गीर्वाणाः कृतनतिमृक्तय
त्रिधात्रे लोकानासुदितसुपन्नवंशशंसुः॥ ६४॥ संदिश्यशकसुराः त्रिदशजनं यथातुरूपं
तेजोशेभुविजतनायतव्रतत्र॥ दैत्यारिस्तदनुतमोनुदोववायेस्वैरंशैरवतरिचुंचतुभिरेष्ट
६४॥ ततोमुतिद्याहृतमंत्रयुक्त्यातदीपपत्नीपरिवर्पयाच॥ भक्तोपसत्यावटपत्यजज्ञेपिंजे
पलक्षिविचुधप्रसादात्॥ ६५॥ स्फुरदृशशृंगविततायथावहंसवनांतरायधिगतोमहीप
तिःचतुरोपिपंचसुखभासुरश्रियस्तनयानवापहरिदमतेजसः॥ ६६॥ कृतार्थताकीर्णाहोवृ
पस्यदत्तमालंबितपुत्रमूर्तिः॥ देवःस्वयंधर्ममयःशिषेवेस्रहासुजन्मागुरुभक्तिनमः॥ ६७॥ सलक्ष

८

लोत्रीतमसृद्धिरुद्यच्छुभसंपन्नरतैधितश्रीः ज्यायाचिरेजेक्रमशोमिरामः कौमारमासाद्य
वयः कुमारः ॥ ६८ ॥ बुधिशिरंभीमधनं जयाभ्यांसमंदधानं नकुलेनलक्ष्मी ॥ समादनाप्रसह
देवनिष्ठं ज्येष्ठं सुतं वीक्ष्युतोषतातः ॥ ६९ ॥ संतानलाभादृणाः पितृणां हर्षादसंभावितपूर्व
शापः ॥ सार्धं स्वदारेस्तुभूतकामः सशक्तोषेकरतिवृपोभूतः ॥ ७० ॥ विद्यागुरुणां निलयादवा
यकाले कुमारपुत्रराष्ट्रमेत्यववंदिरेभूमिपतिं जनानां विलोचनालीमनिमेषयंतः ॥ ७१ ॥ शुणो
रपेतागुरुभीष्महृदयैः क्षत्रागुरुपैर्वचनैर्विनीताः ॥ कृपाश्रयास्तेकुशलाः कलासुप्रमाणाः
कोटिप्रवणा विजङ्गः ॥ ७२ ॥ तेमिधगंभीरगिरः कुमारश्चैलोक्यतापप्रशमैकदक्षाः नवां
बुवाहाश्च धार्तराष्ट्राबुद्धेजयंति स्म विरं विपक्षारः ॥ ७३ ॥ गुरुकृपोपनतासुधिविद्यया समधि

रा.पां
७

कंपरिहृततेजसः॥पवनसंगतपावकसन्निभाश्चपुताःपरभीषणातांदधुः॥१४॥रसप्रसंगे
रपरजितानाद्विजिह्ममार्गेर्नवशीकृतानां तीव्रप्रतापद्वलनेनतेषांभावाभयंशत्रुगणोत्तमे
ने॥१५॥एवंकालेपातिभमारिरक्षोदीच्यच्चेतोवाधिवृंगाधिजन्मा॥भीमदेषांभूमिपालंयथावे
दायादस्यप्रेषणंधर्मयोनेः॥१६॥तदाक्यांतेदत्तकणचिमोदःपुत्रप्रीत्याजातकृच्छ्रःकुमा
रं॥धर्मात्मासंप्रेषयामासविश्वामित्रप्रीत्यासावुजंभूमिपालः॥१७॥मात्रासमंसावर्जःसग
जाप्रस्थापितोधासतपोधनानांस्थानांतरंविदिषतांरणेषुसमर्थकोदंडधरःपतस्ये॥१८॥
परकल्पितकामदेहद्राहंविषयं प्रायसकारणावतंसःअविशंकमुवासतत्रमासद्युतिलाक्ष
भवनेषदोषरुद्धः॥१९॥उपनयंतजनकप्रसाधमार्गोचतस्मिन्विडस्वचनमारादाप्रभावेनमृ

७

^{एव} चर ॥ अतएव कियंत कार्यमालोक्य कालं प्रकरितं गुरुभक्तिः सानुजो राजसूनुः ॥ ८० ॥ स्वयमे
^अ धितचित्रमानुहेतिः स्फुरितां तां वसतिं विहाय भूप ॥ सवनांतरमुद्यतारिमीमः स्वगुरुभूतधुरंध
 रः प्रपेदे ॥ ८१ ॥ विलंघ्यागां व्रजतः सुदूरं ममानदेहस्यैवावभावात् ॥ तस्यायतं सुंदरतोज्ज्व
 लांगीनिशाचरीषाडभून्मदांधा ॥ ८२ ॥ स्ववेगवर्लितोच्चलत्वरगाष्टगाहिडिंवावनीतिरंतरतो
 दरीकृतकदक्षिणासाक्षणात् ॥ निरीक्ष्य नृपतेन्दनं मुखरकौशिकेकाननेदशांतरमुमागम
 त्किमपि कामचारोद्धुरं ॥ ८३ ॥ विषमेषु हारांतीतां कृत्वा पततोद्धतं ॥ सहिडिं वस्त्रशकलेषु स्मा
 त्पिशिताशिनः ॥ ८४ ॥ प्रतीपदर्शिनीसैषा विचचारस्पपत्यथि ॥ ततो गुरुगिरातस्याजीवितेशो
 वभूवत् ॥ ८५ ॥ वचनमात्मगुरोस्तुतिष्ठमानृपसुतेन समेत्य निशाचरी ॥ अतुपतपिशिताशिघ

राघ.

८

टोक्वाप्तमययुक्तमपायमवापसा ॥ ८६ ॥ महासुनेः प्राप्नवतस्य पोवनं नरेन्द्रसुनोरथधर्मजन्म
नः ॥ सदावनमस्य पराशरोद्भवप्रसादलाभेन वभूव निर्वृतिः ॥ ८७ ॥ तेनैवैकेन गुरुणा सन्निवृत्तप्र
योजनः ॥ एकचक्राहितगतिर्भास्वानिवतदावभौ ॥ ८८ ॥ तस्मिन्देशे वृषसूनुसंगात्सनाथभा
वं सहसा प्रपन्ने ॥ ककुक्रियाशं क्रधियां सुनीनारक्षो निमित्तं भयमुद्दि ॥ दीपे ॥ ८९ ॥ क्षोहितद्वि
जायसदृष्टिमात्राभिर्नेदितः ॥ मरुदानंदनो यत्नमातस्थौ वृषनंदनः ॥ ९० ॥ मारीचेष्टमनिष्टमसौ
सिद्धाश्रमस्थायिनां विप्राणां सभयार्थमध्वरविधेर्गोष्ठीं प्रादुरो राजया ॥ सद्यः सा उवरं निशाचरा
पतिं भीमः सुवाङ्मणोदोर्वीयेन जघान वीरपदवीमाहृत्य घोरं तं कं ॥ ९१ ॥ भूवरद्विजाणां शि
नं द्विषं चैव रद्विजाणां शिनंतदा ॥ तं विधाय कुलमग्रजन्मनां राक्षसद्वयकरो रक्षसः ॥ ९२ ॥ द्वि

कारिण

राम

८

कु

नराजकवीभिः संवर्द्धितश्रीरूपात्मजः जगदानंदयत्नादाक्वामदेवश्वावभौ ॥ ९३ ॥ ॥ इ
ति धरणी प्रसूतकादंवरं ललितकव ॥ वर्तनीर श्रीरूपात्मजः कविगुणपंडित विर वि
राघवपंडवीये प्रथमसर्गः ॥ ६ ॥ ॥ नृपेण कण्ठो जनकेन दत्तिता ममो निजालंभपितृं स्वयं
वरेद्विजयवर्षेण सधर्मनंदनः सहानुजसां भुवि मथनीयत ॥ १ ॥ मार्गेश्वरो दीर्घतमः सुतस्य
कलत्रकृच्छ्रप्रतिमोक्षणो न ॥ अंगारवर्णस्य जिह्वात्मनो सौवकारतोषनरदेवजन्मा ॥ २ ॥
साहृद्विजैः संवृतधात्रिजिह्वावपेयुषिख्यातककुत्स्थवंशे ॥ नयजसेनस्य नपोपयन्नारतः
पुरीभूपतिभिः पुष्टे ॥ ३ ॥ आलोलवामरमालचितांतरालैश्चुक्रोकरैस्त्वकिताष्टिवी
श्वराणां नानादिगंतरसुषांकमलाकराणामेकालयं त्वमिवसानगरीजगाम ॥ ४ ॥ सद्यो मृ

यत्

यो

राघ-
९
वेशामनुजैर

सामरागकिरणैः प्रयंतो दिगंता न्वीर्योत्कर्षादहमहमिकां भूभृतो दर्शयंतः वैभवं वैभवं
सखस्वतेऽपि ताः सानुभागांश्चायं ते विहितमतयः शोभ, यंति स्मरंगम् ॥ ५ ॥ अथाबुद्ध
पेण जनेन गुप्ता मनोऽज्ञेयं किम्पा ॥ उपाययौ लोचनवर्त्मरत्नामा जेव मूर्त्तिमकरध्वजस्य
॥ सातत्रयाणीदवतीर्यतन्वी सौदामिनी वां बुद्धराजिगर्भात् ॥ समीपमापस्वपणीक
तस्पृष्टापस्पृष्टा युधवापयष्टिः ॥ ७ ॥ शक्तिर्भूतिमयी स्मरस्य जगतो नारी मयं मंडनं
कांतानां सुपमानकल्पनकलाकांतेः ससुते जनं ॥ ८ ॥ लक्ष्मीः संस्तुति सागरस्य सर
सीलावापपुण्यां भसां साराजव्रजवद्वेषां क्षणमभूदानंदपापस्थली ॥ ९ ॥ सौंदर्यश्री
पताकानिखिलयुवमनः शृंगलालो कचक्षः पद्मस्यंदसुदासः सुरसुनिहदया

राम
९

कर्षणो कामपाशः। तारुण्योद्यानवल्ली पतिसुकृतकलौ कामकोदंडमौर्वीरेजेतहो
 र्लतायेन वराणाविधौ कल्पिता पुष्पमाला ॥ ९ ॥ साडधसिंधोरुदिते वलक्ष्मी ह्यविद्यापमस्या नि
 तये सुधैव ॥ यदेतदा पीयूषदृशा प्रपेदे मनुष्ये लोके कतिमेष भावं ॥ १० ॥ राज्ञां मनोदर्पणमंडलेषु
 प्रत्येकमेका युगापत्स्फुरंती ॥ रगमवाला कुसुदाकरे सुमेवाहिमांशोः अतिविंबिते च ॥ ११ ॥ उ
 ष्येति वित्रैर्यथितो विरेजेत स्याद्यतः कुंचितकेशपाशः तद्वक्त्रपद्मो ह्यसां धलो भासां द्रीभव
 ष्टं गपरंपुरे च ॥ १२ ॥ वक्रस्य यस्याः प्रसमीक्ष्य शोभां तारापतिर्मंडलमापमानोः तथापि नो मास्य
 सुपैतियस्मात्तनुंतपः प्राप पुरारिमौलिं ॥ १३ ॥ एतस्यो नेत्रशोभां तुलयति नयदाखंजनैः वात्रा
 कीर्तिर्नृनंवातापि हंनुर्व्रजति पदमितो योगसुक्तमपस्ती तद्वत्री लोत्पलेन प्रतिदिवसमतो मय

तय

खंजनो हिरौहि
 ली महानक्षत्रे
 दृश्यो भूला
 ऽगस्त्य दर्शना
 नंतरमाया
 ति २

तेयतेदंताश्च अवाग्विषय
सौंदर्यादित्यादिव्याख्यायां
पिराजवितर्कपारोक्ष्यदी
नः परिहार्यः

कोशगीध

सघ-
१०

मसुप्रविष्टाः कांतारंतद्वदेणः प्रथितमिहयतोनास्यलस्यंतयोभिः ॥१४॥ तदंतशोभामनुक
चुमेषानाभ्रयतोदाडिमवीतपंक्तिः ॥ शक्ताततोस्याहृदयंविददेतत्तापतसंक्रवमीर्षयैव ॥१५॥
तदीयसौंदर्यसरोशालंभुजद्वयंरक्तकरांबुजाद्यो ॥ विकाशनार्थंरविस्मिन्नुत्पान्मवांशवोये
प्रसरंतिशोणाः ॥१६॥ नवेतेभ्यस्फुरन्मनुनिशंवद्वपुष्पांजलिभ्यः सावुकोशंनिजसुंचिलवोदी रु
यतामंबुजेत्यः ॥ इत्येतस्याः प्रतिपदमिच्छाहृदयांपदांतेपादद्वंद्वंललितचतुरंनूपुरात्पामु
पत्तं ॥१७॥ गमनमलमयातैः कुंभलक्ष्मीकुचास्फोमविकरैर्केलीशोणांमूरुकोडद्वयेली ॥
एदियमहरदेवांहेतुनृत्तंनिनिजवपुषिकरीडाः पांशुप्ररोक्षिपुंति ॥१८॥ एवंनरेंद्रेषुवितर्क
पत्सुतंविनेक्यावयवंतदीयं ॥ उद्यमपाणिनिप्रणोमवाणीमध्यमसंकेनचिदित्यवोवि ॥१९॥

तं

तेन

देवभाति

२०

मीम

लघुः वा लो लक्ष्यो ह्युद्य स्त्रावरो ये
न सः तद्वा वं रा इत्यर्थः ॥ पक्षो
विद्वद्वेधातो ॥ जनके तच्छृणु
लोताया मेनवा

दुरानमंधुरिदमीश्वरदृते निजौजसा कलितगुणो विधाययः ॥ अदर्शयेत्परिषदिलक्षलक्ष्यतां
तपश्रियासहलभेत कथका ॥ २० ॥ इति वचसितदानी मुक्तमात्रे नरेन्द्राः पृथुतरकरदयान्त्रा मु
त्थापपीठतः ॥ इतपदमभिषेचुस्त्रदुर्मीनैरुपफणिपतिमिव भोगिग्राहिणो ये प्रहीतुं ॥ २१ ॥ क
न्यानिधानकलशीमिव कार्मुकं च भीमं भुजंगमिव तत्प्रतिबंधभूतं ॥ दृष्ट्वा विलोलमतपः कति
चिद्वितीशानो दातुं किं दुर्मपि क्षमतामवापुनः ॥ २२ ॥ साभिमानमनमोनराधिपाः केविदाव
रिवाद्भसाहसाः ॥ चापमानमतिवाद्भविक्कवाः कुर्वते स्म निजमानमानतं ॥ २३ ॥ हरात्केचनके
चिदीक्ष्णायथा दन्येकरस्यंदनादेकैधारागतः सगर्वमितरेषु द्यौतलास्फालनात् ॥ आनन्वीकरा
त्परिकतिपये जीवारचीघटनात्कोदंडेन यथा सिनीव नृपतो वंध्यश्च मास्तेभवत् ॥ २४ ॥ मद्रागचे

६३

राघ.

दि

दिमगधेश्वरः सोऽसुक्षत्राय राजसुजलं मनसा ददत्सु ॥ जिष्णुर्दिजेन्द्रनिकराद्वरिवंशके
उर्गर्भादिवाग्मिरेणो हृदा गात्कुमारः ॥ २८ ॥ वीरश्रीमानुगावलतुलनबुलादंडसुवीपतीनां
गीर्वाणद्वेषिगर्वाधिसयनमहारंभसंथावलेदं आघानिस्मान्कोणां जगद्दयमहावृत्ति
माहेंद्रवापरे दिदीर्विक्रमाग्नेः समिधमिव निजस्या ददेराजसुतः ॥ २९ ॥ दृष्टः सोमिसरश्रुधुः
परिषदाब्जत्पादवज्रोत्तरं गृह्णन्नध्वसाय निश्चलधिया स आघदन्नोत्तरं ॥ उत्तिष्ठानमपश्रुज
ग्रतरसासांद्रीभवस्मयं त्वालेखामरनीमुखेन घटयन्नकेनापि नालोकितः ॥ ३० ॥ तस्मिन्गुणा
कर्षणकर्मधीरे राजा तत्तेशंकरकार्मुकस्य ॥ वभूवभंगपृथिवीश्वराणां कर्णव्यथादापिकड
स्यनस्य ॥ ३१ ॥ साकं भूपैर्मानभंगप्रपन्ने वापे तस्मिन्निर्वृता लक्ष्यसिध्या ॥ व्रीडानया सादरं रा

राम
११

जपुत्रीकीर्त्तयामं प्राप हृद्याकुमारं ॥३०॥ भृंगज्रातेरांगसौगंधलुब्धैः कृष्णतवीदृश्यमानालतेव
 सातमेनेराजवंशप्रदीपं प्रदीप्यो धिस्वम्वंतीवसीता ॥३१॥ राज्ञां लज्जा कलंकः खलु मुखशशिनि।
 स्थापितः कार्मुकेन द्वेपिष्ठं तस्य कौबौ निष्ठुणमुपहितारानुपवेणामौवी ॥ न्यस्मात्तद्वाङ्मूले निजव
 राणसखीमं सुमालाकुमार्यामात्यायां साधुवादेः सहसकलजनैरर्पिता नेत्रमाला ॥३२॥ भग्नोत्साहेग
 तवतिततः सर्वतो राजलोके राज्ञातेन ह्यमथ भवनं प्रापितानां सहर्ष ॥ निर्दिष्टानां पुनिष्ठुहगिरा
 मानवेंद्रात्मजानां सर्वेषामथ जनिष्ठुगपतञ्जैवाहिकश्रीः ॥३३॥ तेनात्र सर्वे समकालमेव संजा
 यन्त्यसदृशा विभुः ॥ त्रैलोक्यसंशोधनजागरूका रंगांगविभर्गानिवसिंधुनाथाः ॥३४॥ संव
 धान्मुदितात्मनानि जपदंष्ट्रासुमनः कुर्वतां दिक्कुंजेषु निरंतरां प्रकौण्णिदात्रं प्रदीप्तं मेहेः तेषां विभ्र

किदता

यदा

राघ-
१२

मवातवलिता निजकोधानिलषेष्ठित। साक्षात्कालस्वोद्यतोभृगुपतिर्दुर्योधनोभ्यागमत्॥३४॥
सुहृन्ममानमस्य चापे। एकां हतिमखंडयत्ततोऽप्य। पालोकजिगीषयैव साकं रपतेः कौशिक
नंदनः कुमारः॥३५॥ अथ पुनरप्यातेतत्र संवंध्यसंधिप्रकृतिगुरु सुहृद्भिः प्रोक्षितैः कांस्यमा
णाः॥ वधिरितभुवनात्तन्भूरिभे। विरावैरुदधिमिव पयोदाः स्वां पुरीतेभिर्जगुः॥३६॥ सुहृद्भि
रभैरभिनंदितानां गुणोदयप्रीणितसज्जनानां प्रतापवित्रासितशत्रवाणां तेषामभून्नत्र सु
खनिवासः॥३७॥ गुणैर्गुणैर्ज्यायसिभक्तिनम्रोऽथ पुरीणा अपि दर्शितैक्या॥ दिशां विभागा
नुपपद्यमानाभांति स्म चत्वारश्चार्णवास्तैः॥३८॥ तैश्चतुर्भिर्विभोरजाकुमारैः पार्श्ववर्तिभिः
सुमेहरिवविष्कंभैः सह रिपस्य भूषितैः॥३९॥ सुनीइदिष्टे समये निविष्टे राधाधितानां भृशमा

१२

स्मदोरैः। दिनेदिने पार्थिव नन्दनानां परस्परं प्रेममहरो सुसूक्ष्मं ॥४०॥ हेष्टावलोकं जननी गुरुणां
 तेनोति मन्त्रां हरतं दधानां। राजा सशत्रु प्रमनील ससिं प्रस्थापयन्ती र्थनिशेवनीय ॥४१॥ सरांसि
 शैलान् सरितश्चतीर्णानि गच्छन्ती हीनात्मजपैक्षतश्च ॥४२॥ धारः किरीटी स्वधुजो पगूढवित्रांगदः सानि
 शयं विरेजे ॥४३॥ धामप्रभासं पदमिष्टयोगिमाता महस्थानमुपेत्य राष्ट्रं संतोषितः द्योगिभृताः
 स्मृतेन लेभे सुभद्राधिगमोत्सवं सः ॥४४॥ प्रसूत्या पारिजातस्पसरः क्षीरां बुधेरिव रेजे सोमं संतापयन् ॥४५॥
 नलम्बाशीलहचोच्चयः ॥४६॥ कमनीयतया पुष्पत्रंदं सुसर्वदेहिनां सराजानन्दनो रेजे कामदेव
 श्वापराः ॥४७॥ ॥ इति श्रीगणेशप्रसन्नकादंबरच व कुलतिलकविरक्तमदेवप्रोत्साहितकवि
 जपंडितचिरायवपंडवहाकाष्टे ता पदी यं १ वतनो नाम द्वितीयः सर्गः ॥४८॥ ॥

ने

येम

राघ.

१३

हु

५

सराजाभिमतो लोके विजयोर्जितविक्रमः॥ हरिसारथिनात्येतापाचितो भूदिवो वनं॥ १॥ का
मन्दिवं कीर्तिमिच्छुनो यतनीतवलाहरिणारथेन॥ मस्मसाक्षादिवगांजिवेन चकार भीतिं
धनुषापरेषां॥ २॥ सदेव दत्तो हतवीर्यसंस्त्य दक्षीणावाणो ह्यलक्षणाधार॥ द्विषद्विजिह्वो यवनं च
बाणताप हूपे ज्वलते जुहाव॥ ३॥ निजविक्रमनिर्हृतपर्जन्यशरसंततिः॥ सपन्नगांश्चाक्षरं च द्रा
वयामास दानवान्॥ ४॥ दिवः सकृत्वा मयशांतिमेवं प्रणीतं गुप्तिहरिणा कृतश्रीः॥ पुनः प्र
पेदे निजमेव गुप्तं रामानता लोक नलं परात्मा॥ ५॥ स्वर्गमार्गं स्पृशित्वा सा भर्तृवयोगतः॥ दु
तोषदयिता भक्तिविनम्रतनुमध्यामा॥ ६॥ महाशूरासु क्तमै निसंविधानप्रकाशम्यामणिदातुवि
त्रा॥ सभाभुमाराधिगता नृपेण भेजे सुधर्मवसुराधिपेन॥ ७॥ रश्मिस्तु कृतोपायः सदेव विस्तृत

राम

१३

दः॥ भीमोदामपरः कालेनरासंरोधेतामगात्॥ ८॥ यद्वभावंगतस्यापितस्पृष्टीपतेः परैः।
 दुःसुधर्षमभूतेतोनेदाधस्यैवभासतः॥ ९॥ यथाश्वमेधेनशामत्तस्यथापरंपटुमियेषभू
 यः। साराजस्येनयथाचपूर्वराजाहरिश्चंद्रउदारकीर्तिः॥ १०॥ सकुरुंगुतंचयसृजद्विषामसु
 जर्गामधृथमुदायुधं॥ क्षितिपरिक्रमणापततोमुनाकश्चनामपरोनराजितः॥ ११॥ आप्रा
 च्याज्जङ्गकम्पाजलभरजनिताउंनरादंबराशोराचप्रत्यमचेन्निलकलितलतासंदनश्च
 दनादेः। आप्राश्चात्याञ्जलक्ष्मीपतिरचितनिजावासमुद्रात्समुद्रावत्सः सोदरेभ्यसमुद्रमुपतभू
 रतरेभ्यः कृतस्यः॥ १२॥ कुमारशक्त्याकरदीकृतायांक्षितावपश्यन्स्वभुजेनसाध्यां। अजातश
 त्रुर्नियमेनराजायज्ञैर्दिवंजेवमुवाहदीक्षां॥ १३॥ विधिमनुसरन्वावंशस्थस्तथासमंहीपतिच

राघ.
१४

तदुतहविर्धातुविष्टिंविपिष्टयवृष्टये॥सलिलममलंकालेकालेयथाविज्ञन्नपिप्रव
मनृणातांप्राप्नोनाघायसुखपुरंदरः॥१४॥सतर्पयामासदिवंहविभिर्द्विजेन्द्रसुखान
पिदक्षिणाभिः॥वसुप्रदानैर्वसुधामशेषांयशोभिरक्षैर्भुवनानिभ्रमा॥१५॥निस्पृहःखश
रीरेपितथानर्वसक्रात्विजः॥यथातेधनसंपत्त्याकुवेरमचरेनिरे॥१६॥आराधितसेनमखि
पुरमात्मनुष्मभूत्वाविहितावतारः॥नगत्रयस्याशिशुपालकत्वंसमादधेस्वेनंवल्लेन
विष्टुः॥१७॥मश्वावसानेमघवत्समानोयथोचितंयोजितमानशृजां विशांपतिर्भूमिप
तीन्विष्टुपशांतोपसर्गामवनिशमास॥१८॥तथाभूलोकचंद्रस्पसमृद्धिरतिवाससाज्यो
सेवचक्रवाकाणामासीडःस्वायडर्हदां॥१९॥अतर्क्यकृतपातस्पयसीचपराभवेतद्विपज्ज

राम
१४

स्वाभूददिविंतामं योज्वरः॥२०॥ वर्तमानो वयस्यंते प्रजादाय भूपतिः॥ ज्येष्ठे निजसुते लक्ष्मीमाधा
नुमुपचक्रमे॥२१॥ अभिरामं प्रवृत्तापि कुलपौ ज्येष्ठमपो ह्यतः॥ पृथुका भरतं लक्ष्मीर्दयी धनधनमिष्टे
षसा॥२२॥ सुधीरसौ वलेद्योगो राजा देवमतयेऽश्रियं॥ धर्मपुत्रे विनाद्या जै स्थिरां कर्तुं मनो दधे॥२३॥
भरतज्जाषसा दीप्तादाया दजननी तथा॥ घृतके ल्पा वलस्ये वलक्ष्मीर्मथरपाहताः॥२४॥ इः शासना व
लेयेन भरताभिष्टकारिणा॥ तस्या लक्ष्मीर्विपक्षेण कृष्णाकांता कचेधिव॥२५॥ नैव सम्पानगुरुचो न
मित्रताति बांधवः॥ तं निवारयितुं शो कुक्रियमाणं महानये॥२६॥ गुरुभिः कल्पितं सोयवत्सं गुरुच
दंशात्॥ आरण्यकव्रतं धीरः साजुजः प्रत्यपद्यत॥२७॥ सराज्यमैर्देवापदेन तुल्यं गुरुजि यार्थं त्रणा
वदिहाय॥ अरण्यवासा यष्टत प्रतिशः प्रतस्थिवासा वरजः सदारः॥२८॥ अपोहरत्नाभराणं रथेन नि

राघ.
१५

वर्तमेनं नगरात्रिरीक्ष्य विमोहमश्रुतिचिरं जनानां सासीनपर्षाप्रमिवाक्षिभुगं ॥ २९ ॥ राजेंद्र
वेषापगमेपि नैनं सौभाग्यलक्ष्मीः स्रथपां वभूव ॥ सुरासुरैः संहतरन् राक्षितयापिरत्नाकर एव सिं
धुः ॥ ३० ॥ स्थितेष्टुदग्रेपुरिराजवंशो ज्वापां समेनं न जहौ जनौघः ॥ द्वारोपकंठस्थितरो करोपिवाणः
किमासीदुवनरथ पूज्यः ॥ ३१ ॥ राष्ट्राक्षः कलहकलुषान्मथ्यमानादिवाघैस्तत्त्रीबाला किमस्य
मृदुर्निर्गता पुञ्चलांगी ॥ भर्तृप्रेमणा वनमुवमभिप्रस्थिताराजकथाशोभोर्जटं न वशं शिकलासंश्र
पंती वरेजे ॥ ३२ ॥ निरतरन्नाभरणपिण्डो ह्यद्विधिर्गतासानिजयैवभा ॥ विद्योतयामासनरेन्दुमोर्गति
रितामेघविनिर्गते ॥ ३३ ॥ बाष्पां सुजं बांलितराजमार्गः स गहदं द्याहृतसाधुवादैः ॥ द्यालोकि सापो
रजनैरसूर्यपशपापिमध्येन गमजंती ॥ ३४ ॥ कृतावुपावा सहमित्रवंधुभिर्निवर्त्य भूयो नगराय नैगमा

राम
१५

॥ सधर्मं जन्मानि जकार्ति निर्मलां सुगपां प्राप सुमंत्र संगतः ॥ ३५ ॥ तां यज्ञभूमिषु भवांश्च धीधरां
दधानां च सनाभिभूतां आश्वासयंती च सहस्रवाणी पस्पर्शंगां लहरी समीरैः ॥ ३६ ॥ उहात्र वंधाद्
हनं वनं सप्रविश्वीरीजरिलोजरालैः ॥ समीपिवासावजो मुनीद्वौः सतां हि संगोच सनातानेनौ ॥
३७ ॥ वसन्त्यश्वाश्चरणेनारेतहृत्तनः ॥ तद्वियोगपरिक्लेशाच्छ्रेयोमृत्युममता ॥ ३८ ॥ तदा सुभारतेन
यपश्चात्कमनृपप्रिया ॥ कुलज्येष्ठो वने वनेतिष्ठन्भजेत्तत्रोचितक्रमं ॥ ३९ ॥ उहासधीरतरलोभरतेन
भीमसेनेन ह्यमनुयातवता वनांतं ॥ रक्तप्रजामपि निजां नगरीमुपेयं सप्रार्थितोऽपि न मनः शिथिलं
चकार ॥ ४० ॥ तं राजाज्ञां दधानोऽपि विपुलां संजयस्थिरं ॥ वनात्रिवर्तयामास कथं विहंडुं सुधी ॥ ४१ ॥
सुत्रं शंकथमपि लंभितस्य दैवात्साभर्तुः स सुपगमं प्रतीक्षमाणा ॥ दयादंतदनुतदीपमेवलक्ष्मीनां

राघ.
१६

कश्चिरिव नृपं निषेवते स्म ॥ ४२ ॥ ते चित्रकूटावलपादभाजां मखश्रिपालंकृतदंडकनां ॥ क्रमे
णामेभुः क्रमनाशननितपस्विनामाश्रममंडलानि ॥ ४३ ॥ अवरोपितराज्येपि भर्तृर्पिकरसायतः
नेन तिष्ठे परांशो भांतदधूरुस्रपया ॥ ४४ ॥ क्षणो न स्तेषां क्षणादावुरः कचिद्विराधनामारचयन्म
हायुधः ॥ अरुंधपथानमरुंददः सतां पुरग्रहाणामिव विभ्रभ्रधरः ॥ ४५ ॥ युद्धारवश्च डदोर्दंड
घातैर्भिद्विभ्रं विद्विनिः क्षिप्यभ्रपौ ॥ संभोद्यत्पांसुकिमीमेतं ॥ दोनायं राक्षसाभिमाय ॥
४६ ॥ राक्षसां मयदानेन ते रनं कृतदंडकैः ॥ सुतीक्ष्णशरभागथा सहसा वनभूरभूत ॥ ४७ ॥
तं प्रत्यगृह्णन्मतिथ्यैर्मुनयो मनुजेश्वरं ॥ स्वकालं समवेः पुष्पैः कामदेवमिव तव ॥ ४८ ॥
इति श्री हलधराणी प्रसूतं कांदरकुलतिलकववर्तिवीरश्री कामदेवप्रोत्साहितक

राम
१६

विराजपंडितविरचितेराघवपांडवीयेमहाकाव्ये श्रीरामश्चिष्टिखप्रपाणं नाम तृती
यः सर्गः ॥ १ ॥ अथरिवंगिरदेवसंभवो निराकरिष्मरपरमाश्रिते जसा ॥ उदयधन्वा उरुकार्मसु
हृदहचंचनातरं प्रापशिवोपलब्धये ॥ १ ॥ वराहवाधिरपेणतपोभिर्भावितः पुरः ॥ तेनागलिरयंद
स्वोचनेचरः पुत्रः प्रभुः प्रभुः ॥ २ ॥ निवद्वरागः कवधीधनुष्मान्महर्षिं स्यांसमिति प्रविष्टः ॥ अ
सौ मृगयाधवपुर्हरागरे नारायणो मुनिभिर्द्युलोकः ॥ ३ ॥ तामयतो दर्शितविष्टिग्रहं प्रभुं
तत्र सादं प्रणिपत्य मौलिना ॥ संकुंभजन्मानमवाप्स्य कंकं रत्नतो धनुर्वेदमयं समाददे ॥ ४ ॥ शतिस
विबुधनिद्विद्वत्समराद्वल्योनेरधिगतपरमाश्रितः सित्पाणि कृपाणः ॥ अभिलषितजपसीतकि
धाम्नानिकापैर्वनधुविकृतवासः स्वस्थतां संप्रपदे ॥ ५ ॥ अर्जुनैरशसाजुलिंपता तच्चरित्रजनिते

रा. घ.

१७

नहि कुटीः। अथ रोहिवलविद्विषभाविद्वलीकृतसुरारिषोषितः॥६॥ तस्मिन् नुरापेव सतः प्र
देशे लवाश्रुजातसमनो भवाधा॥ तस्योर्वशी उत्पसमानवेषाक्षपाचरी सन्निधिमज्जाम
७॥ अकामं वकमेसा तं तहणं ज्यायसी सती वेषस्पेण हि पुत्रार्थं धरनाम तजीविका॥ ८॥ बुकोप
सा भूशतसै प्रतिकल्पान्निहता॥ कारिता साप नो दोयं श्रीणां पदवमानना॥ ९॥ सा सर्वलो
कैरपि दुःप्रधर्षा विनश्यतां प्राप्य तदार्हा॥ तस्योरुषस्पतिरोधकानि च्याहृत्य वाक्यानि वि
निर्जगाम॥ १०॥ कृतवैराग्यतस्तनत्वरहषणसंगताः॥ निवातकवशास्त्राणो तं जग्मुः शक्रविद्विषः
११॥ जनस्थानं विचुज्यात्तु ते धास्यांते कृतोद्यमाः॥ राणास्थानं जवाजसुर्यमस्थानोपकंठगाः॥
१२॥ सांदस्पदनवंशार्धधुपुरागंधर्वदेवज्वले॥ ब्रह्मचर्यकरायपतिष्ठता संपत्तिवित्तारिणि॥

१७

तंवीरं प्रति याति वैरिणि करे फणत कादं विनीणं भीरु वंदज मिभीरु मयदै सं ग्राम मेरीर वैः १३
समंता घावत्य समर परह ध्यान म विरायथा सत्रा कं पेडु म विरवना विभ्रम भृतयै तः गर्भी गवै च
रु र्मधनिहत पोधग्रह पराः कपोले घत्स्वद प्रसर काणिकाः १४ जद न पवन पातैर्दिक्षु विस्ता
रितायां वहल समर धूली वायु रायां निमग्नः परिमिलि नित वक्रा शोचनीयाम वस्थाम भज परिणो
रुद्ध पातः पतंगाः १५ अथोच्चल कघोष भीषणं तदा तं चल मवलोक पविद्धि सां उपाददे च पति
नंदनो धनुर्धना हूनः कुलिच रायथा विसारिणी मपि जगती दनं दनो महारथा क्रमय वियमः ॥ करे
धतां विबुध विरोधि वाहिनी महं बुधेर्मलय रवोर्मि संतति १६ तरस्विनां हिरद रथाश्च वाराण
सिंघदनां वहराण पंक्ति मुज्वलं विरोधिनाम विराण मेक लक्ष तां विरं दधौ च पशुत एक एव सः १७

रा.घ.
१८

नियंतमिषुधिपुतः प्रधावितारथापुरः पवनपरा सुखीकृतैः॥ चदशयनशिशिवकेतनां
शुकैः पराजपेभ्यश्चिपलायनोवितं १८ अथापतत्रपतनयस्यसर्वतः पतिष्पतः शरानिकारस्यह
तिका अनादरादपतनाभुदृष्टयः सरोजिनी छिवरजनीपतेस्त्रिषुः १९ उदंवयस्त्रजमिववि
क्रमाश्रयोविज्ञमिपतफरागमिवरोषभोगिनः॥ प्ररोहयन्विजयतरोरिवांकुराद्यभाद्यतभुकुटि
मतामुखेनसः २० भुजेनतदुजानिमेनभूभृतसूतस्त्रिणाविहितविघ्ननंधनुः॥ अत्रबुधधर
धिगुहात्रशायिनः खनिः स्वनेरिवसमरापसापवगत्र २१ विधीयतां किमधिष्टतंधंविरोधिनांपरा
सुताकिमुपरिभवएववा इतीवतंविभुमनुयोकुमुयताशरावलिः अवगाप्तमीपमाश्रयत २२
अथस्फुररुहणानादमेडरं छरासनाडपहितमंडलीकृतैः विनिर्युष्टिर्निशितमुखाः शिनीमुखाः व

108
17

१८